
ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ КНР

Індія – Китай: партнерство та суперництво

О. Борділовська

*Я вітаю багато чого з того, що відбувається
у Китаї, проте Індія не може стати Китаєм*

М. Сінгх, прем'єр-міністр Індії

Індійсько-китайські відносини другої половини ХХ сторіччя мали бурхливу історію: їх “радісний початок” досить швидко був затьмарений військовим конфліктом, що спричинив довгу смугу ворожнечі й недовіри. Індійська політика щодо сусіда змінювалась відповідно – від ідеалізму Дж. Неру та мрій про “стратегічний союз двох велетнів” (під впливом відомого індійського дипломата К.Паніккара – посла Індії в Китаї) до суто практичного захисту національних інтересів Індії в політиці його наступників, що викликало більш жорстку поведінку по відношенню до сусіда.

П'ятиденний візит Р.Ганді до Китаю в грудні 1988 року, якому передувала серія офіційних та неофіційних контактів та консультацій, став початком відновлення діалогу між двома великими цивілізаціями Сходу після війни 1962 р. Це був перший візит індійського прем'єра до КНР за останні 34 роки, рішучий крок назустріч, який свідчив про сміливість та прозорливість індійського лідера. З іншого боку, і набагато більш досвідчений патріарх китайської політики Ден Сяопін (на той момент йому було 84 роки) не міг не розуміти реальної необхідності зближення двох країн. Під час зустрічі, яка тривала півтори години, китайський лідер звернувся до Р.Ганді з такими словами: “Мій молодий друже, спробуємо забути минуле.. Ми обоє наробили багато помилок у минулому й маємо зробити з цього висновки... Зараз настав час нової генерації лідерів і до того ж в усьому світі відчувається бажання жити в злагоді, покінчити з конфліктами та напругою” [Gill, 65].

Проголошена наприкінці 1970-х років політика відкритості та економічних реформ зробила можливим відхід від конфронтації часів Мао Цзедуна й створила базу для покращення індійсько-китайських відносин. Тим більше, що цілі, проголошені Ден Сяопіном – лібералізація економіки та мирне співіснування в багатополлярному світі – мали паралелі в національній стратегії Індії після закінчення холодної війни. У грудні 1991 р. Індію відвідав з офіційним візитом прем'єр-міністр КНР Лі Пен: це був перший візит глави китайського уряду в Індію за 31 рік. У спільному комюніке сторони оголосили бажання повернутися до п'яти принципів мирного співіснування “Панча шила”, які колись були ідейною основою порозуміння між ними, з надією на те, що їх співпраці сприятиме миру та стабільності в Азії в цілому. І хоча серед дослідників індійсько-китайських відносин панує думка щодо першості Індії у виявленні ініціатив зближення, готовність Китаю йти на зустріч таким ініціативам також свідчить про значні зміни й поворот в історії двосторонніх відносин [Кузнецов, 2-3].

До того часу, як згадано, протягом багатьох років відносини між Індією та Китаєм ускладнювались через низку факторів, зокрема, прикордонно-територіального та тибетського питання. Однією з найбільш гострих проблем у двосторонніх відносинах була саме проблема кордону на деяких відрізках (загальний кордон між двома країнами становить 3,5 тис. км), при чому кожна сторона в ході полеміки висувала власні аргументи та трактову існуючих норм. Проблема з трудом підлягає вирішенню ще й тому, що кордон проходить у Гімалаях, де його визначення вкрай ускладнено завдяки специфічним географічним умовам. Уся лінія кордону визначена договорами або угодами, іноді – просто історично поділена традицією, але на місцевості не завжди демаркована, і такий традиційний підхід цілком улаштовує Індію. Китай завжди заявляв, що кордон “залишився в спадок” від Британської Індії, він має бути переглянутий. У ноті МЗС КНР посольству Республіки Індія від 26 грудня 1959 р. разом з територіальними претензіями зазначалось, що китайсько-індійський кордон взагалі ніколи не був встановлений.

Проте взаємні претензії з прикордонного питання варто розглядати швидше як привід під час ескалації напруженості в стосунках між двома країнами. Цілком слушним є висновок Т.Шаумян: “Перебіг індійсько-китайського конфлікту... демонструє, що його навряд чи можна розцінювати як суто територіальний: у своєму розвитку він ставав все більш політизованим, відповідаючи зовнішньополітичним концепціям обох країн на різних стадіях...” [Шаумян, 71].

Інше “болюче питання” двосторонніх відносин – тибетське: позиція Індії вирізняється певною двоїстістю, на офіційному рівні уряд Республіки Індія від самих початків (1951 р.) підтримує позицію КНР і визнає суверенітет Китаю над Тибетським автономним районом. З іншого боку, від того моменту, як у 1959 р. Далай-лама та інші буддистські лідери знайшли притулок в Індії, Китай час від часу звинувачував Індію в заохочуванні та допомозі тибетським повстанцям. Викликало занепокоєння китайського уряду прихильне ставлення індійської сторони до Далай-лами, виключно релігійний статус якого не заважав йому брати участь в активній міжнародній політичній діяльності. У відповідь на звинувачення в “антикитайській” діяльності індійський уряд неодноразово ставив питання щодо порушення прав людини в Тибетському автономному районі. До того ж, індійську сторону не могло не хвилювати постійне нарощування військової присутності Китаю в Тибеті, і зокрема – розміщення в цьому районі починаючи з початку 1970-х рр. ядерної зброї.

З ядерним питанням пов’язаний був ще один чинник напруженості у двосторонніх відносинах: індійська сторона не могла ігнорувати фактів військової допомоги Пакистану китайською стороною, зокрема – участі КНР у створенні ядерної зброї в цій країні. З іншого боку, Індія не могла почувати себе в цілковитій безпеці, маючи напружені стосунки з КНР, яка на той час мала найбільшу армію у світі, треті за потужністю військово-повітряні сили та один з найбільших підводних флотів (з ядерними субмаринами в тому числі). Потужний військовий гігант, що успішно здійснював ініційовані та ідеологічно підтримані державою економічні реформи, підтвердив статус великої світової держави, у той час, як Індія могла претендувати лише на регіональне лідерство.

Після закінчення холодної війни спостерігалось певне потепління у відносинах між Індією та КНР, поменшали випадки провокацій з китайської сторони в Північно-східних штатах Індії, Китай відмовився надати підтримку Пакистану в його намаганнях знов спрямувати вирішення Кашмірської проблеми в інтернаціональне русло. Певні зрушення відбулись й на ідеологічному рівні,

---

що у випадку комуністичного Китаю має принципове значення: XIII з'їзд КПК у 1987 році наголосив на необхідності мирного співіснування з різними країнами та засвідчив кінець протистояння з Радянським Союзом [Gill, 464].

Історичне значення зустрічі Р.Ганді та Ден Сяопіна у 1988 р. полягає передусім у тому, що обидві сторони зробили спробу якщо не забути, то принаймні “відсунути” на деякий час взаємні образи та звинувачення. Наслідком зустрічі стало відновлення двостороннього діалогу на найвищому рівні, сторони домовились про створення Спільної робочої групи на рівні міністрів закордонних справ з прикордонних питань, основним завданням якої мав стати пошук шляхів забезпечення миру та спокою на кордоні, а також – Спільної економічної групи, яка мала розробляти шляхи співробітництва в галузі економіки та торгівлі, науки й технологій, космічних досліджень, фінансів й оборони. Обмін візитами на високому політичному рівні (прем'єрів Лі Пена та Н. Рао) у 1991–1993 рр. заклав основу постійних добросусідських відносин і був подовжений серією візитів у першій половині 1990-х років.

Зміни на міжнародній арені, початок формування нового світового порядку загалом позитивно вплинули на діалог між двома азійськими країнами, які в нових умовах віднайшли нові спільні позиції, зокрема – щодо необхідності формування багатополярного світу. Середина 1990-х років поклала початок не тільки певному взаєморозумінню між двома великими цивілізаціями Азії, але й тривалому суперництву в боротьбі за високий статус, ступень впливу на розвиток подій в Азії, врешті-решт – економічний та військовий стан розвитку. Черговим проявом такої боротьби стало визнання міцної позиції обох країн у регіоні та світі після проведення Індією ядерних випробувань 1998 р. і доволі серйозне “охолодження” у відносинах, що тільки-но почали відновлюватися. Відомо, що одним з факторів, на який офіційно посилалися представники індійської влади під час пояснень необхідності цих випробувань, неодноразово називалась саме “китайська загроза”. Зокрема Дж.Фернандес, тоді – міністр оборони Індії, незадовго до ядерних випробувань на полігоні Покхран назвав Китай “потенційною загрозою номер 1”. Вже після серії вибухів 11 та 13 травня 1998 р. МЗС Індії офіційно оприлюднило заяву, що ці заходи стали необхідними у світлі наданні Китаєм постійної допомоги Пакистану в створенні ядерної зброї. До того ж, індійські посадовці посилались на те, що КНР розмістила свої ракети, здатні нести ядерні заряди, у Тибеті, що становить, на думку індійської сторони, “пряму загрозу для країни”. На “китайську загрозу” посилався й прем'єр-міністр Індії А.Б.Ваджаї у своєму листі до президента США У.Клінтона одразу після випробувань.

Такі кроки індійської сторони викликали обурення в КНР, самі випробування підлягали жорсткій критиці, а “пояснення” індійської сторони, зокрема, заяви щодо китайської загрози вважались “смішними й не вартими спростування”. Позиція Китаю зводилася до нагадування, що КНР з часу набуття ядерного статусу ніколи не загрожувала будь-якій країні й не розглядала ядерну зброю як засіб підвищення статусу на міжнародній арені, а також не ухилялась від боротьби за остаточне знищення ядерної зброї у світі. На думку китайської сторони, ядерні випробування були проявом гегемоністської політики Індії в регіоні, її прагнення підвищити свій статус у світових справах. Пекін офіційно проголосив, що ядерні вибухи як в Індії, так і в Пакистані, негативно впливають на ситуацію в Південній Азії, загрожують її миру та стабільності і є серйозною загрозою режиму нерозповсюдження та міжнародному роззброєнню, а коментарі офіційних посадовців, у першу чергу міністра оборони, підривають атмосферу покращення відносин між двома країнами. Проте КНР відмовилася від запровадження санкцій

проти Індії, можливо, керуючись небажанням вдаватися до відповідних санкцій проти свого союзника – Пакистану. Засудження Китаєм індійських ядерних вибухів було набагато жорстокішим, ніж пакистанських: саме на Індію покладалась відповідальність за початок гонки ядерних озброєнь у Південній Азії.

Так само неоднозначною була й реакція на індійські заяви у світі, оскільки перебіг подій останнього десятиріччя переконливо свідчив про налагодження двосторонніх відносин, тож на думку фахівців, Китай не становив прямої загрози для Індії, як це справді було раніше. Курс КНР щодо Індії набув вивіреної, цивілізованої форми й не обіцяв жодних різких та несподіваних кроків. Крім того, КНР є учасником режиму нерозповсюдження ядерної зброї й чітко проголосила принцип незастосування першою ядерної зброї основою своєї ядерної політики. Прагнення Індії зменшити регіональну безпекову асиметричність, вирівняти силовий, і ядерний зокрема, дисбаланс у регіоні поєднувались з наочною демонстрацією сили по відношенню до Китаю в травні 1998 р., і це добре усвідомлювалось у світі.

Таке розуміння було висловлене під час візиту У.Клінтона до Китаю в червні 1998 р., під час якого сторони прийняли спільну заяву щодо ситуації в Південній Азії. Американський та китайський президенти засудили ядерні випробування двох найбільших держав регіону й домовились про спільні дії з попередження ескалації ядерної гонки озброєнь у Південній Азії. Так само засудила дії Індії та Пакистану російська сторона: у липні 1998 р., під час візиту в КНР міністра закордонних справ Є.Прімакова була прийнята аналогічна російсько-китайська заява, і міністри двох країн підтвердили рішення не визнавати офіційно Індію та Пакистан ядерними державами.

Після таких виступів “єдиним фронтом” провідних держав світу Індія поступово почала відмовлятися від оголошеної “китайської загрози”. Вже в серпні 1998 року А.Б.Ваджаї у виступі перед членами парламенту країни заявив, що Індія позитивно оцінює покращення відносин з великим сусідом і не надає Китаю статусу ворога. Офіційно обидві країни висловилися на користь подальшого просування назустріч одна одній, хоча погіршення відносин відбулось в реальності, зокрема, майже на рік було перенесено чергову зустріч спільної робочої групи з питань прикордонного врегулювання. У ході діалогу на рівні міністрів закордонних справ Індії та Китаю у 1998–1999 рр. було зроблено заяву з приводу відсутності китайської загрози для Індії та індійської – для Китаю, таким чином прийнятий своєрідний “статус кво”.

Подальшому позбавленню від негативних наслідків подій травня 1998 р. сприяла загальна готовність Делі “врахувати критику міжнародної спільноти”, і зокрема – проголошення індійською стороною мораторію на проведення ядерних випробувань та заява про зобов’язання не застосовувати першою ядерну зброю. Індія наприкінці 1999 р. вкотре наголосила, що не розглядає Китай як супротивника й має бажання надалі розвивати з ним дружні відносини та якомога скоріше вирішити конструктивним шляхом усі спірні питання. Наразі можна зауважити, що, оскільки ядерні доктрини обох країн мають оборонний характер і базуються на концепції “мінімального ядерного стримування”, Індія й Китай визнали відсутність безпосередньої обопільної ядерної загрози, на тлі подальшої конструктивної розбудови двосторонніх відносин відбулось “замороження” цього питання.

Партнери-суперники – так часто називають ці дві країни. Сама ситуація спонукає порівнювати Індію та Китай. Під час візиту в Пекін А.Б.Ваджаї, прем’єр-міністр Індії, у своєму виступі відзначив: “Дві великі країни, що розвиваються

й знаходяться приблизно на одній стадії розвитку, мають приблизно однакову траєкторію зростання зі схожими економічними пріоритетами та політичними амбіціями, неминуче викликають бажання порівняти їх... Між двома рівними сусідами завжди присутнє почуття суперництва...” Країни є суперниками щодо впливу на стан розвитку відносин у регіоні, в економічній сфері ці дві держави змагаються за іноземні інвестиції, ринки збуту, природні ресурси, і це певним чином обмежує їх зближення. Проте існує багато параметрів, що зумовлюють також партнерський характер їх відносин.

Об’єктивні реалії свідчать про їхню схожість із багатьох позицій: дві найбільші та найдавніші цивілізації Сходу, які зберегли своє традиційне обличчя, але знайшли можливість для оновлення та трансформації, мають величезні ресурси (людські, природні й т. і.) і, відповідно, можливості розвитку. Обидві країни мають спільні погляди на сучасний світ, як на багатополосну конфігурацію, виступають проти гегемонізму США, проти монополії західних цінностей і західного розуміння демократії, виявляють схожі позиції стосовно процесів глобалізації, реально дивляться на виклики, що несе цей процес в усіх його проявах. В обох країнах набагато краще пристосувались до вимог економічної сторони глобалізації, ніж до її соціокультурних форм диктату. І в Індії, і в Китаї приділяють багато уваги ідеологічній підтримці процесів внутрішньо-економічного розвитку та зовнішньополітичної стратегії. В обох країнах цінують цивілізаційні надбання своїх країн, тут відсутні комплекси неповноцінності перед Заходом.

Проте існують і принципові відмінності між Індією та Китаєм, які визначаються етнолінгвістичним чинником (багатомовна та поліетнічна Індія та майже монолітний Китай), політичним (демократична Індія з багатопартійною парламентською демократією та тоталітарно-комуністичний Китай), а також економічним. Реформи в Китаю розпочалися раніше й проводилися “зверху”, у той час як в Індії – знизу та із середини, різними є методи проведення економічних реформ і моделі розвитку: Китай ще з кінця 1970-х рр. зробив ставку на державний капіталізм, а Індія з початку 1990-х – на приватне підприємство, якщо в Китаї «мотором росту» стала індустріалізація, в Індії – “сервісізація” економіки. Проте обидві країни змогли лібералізувати економіку й створити сприятливий інвестиційний клімат. З 1995 р. Індія й з 2001 р. Китай – члени СОТ, вже на початку 2000-х рр. у КНР були присутні 400 з 500 провідних ТНК світу, і в 2002 р. Китай став лідером з кількості отриманих прямих інвестицій [Жуков, 112].

Індія вражає світ своїми успіхами в розвитку інформаційних технологій і є світовим лідером у галузі аутсорсинга. Це – потужна країна, четверта у світі за макроекономічними показниками (після США, Китаю та Японії), прогнозується, що загальна сума ВВП країни становитиме (за умов зберігання сучасних темпів економічного росту) у 2015 році 4 трлн \$, і за цим показником вона буде принаймні на рівних з Японією [Abdul Kalam, 7]. Золотовалютні запаси досягли 145 млрд. \$., хоча ще у 1991 р. склали лише 1 мільярд. Як зазначає російський індолог Ф.Юрлов, “досить високі темпи соціально-економічного розвитку Індії (біля 7% щорічно), що забезпечили зниження рівня бідності та поліпшення життя більшій частині населення, є фундаментальними досягненнями індійської держави” [Юрлов, 3].

Країна справді змогла скористатися перевагами, що надала глобалізація. Зокрема, економічний прорив співпав зі зростанням попиту на фахівців в області програмування, Індія за короткий термін стала одним з визнаних лідерів у галузі інформаційних технологій й отримала великі прибутки завдяки розвитку цієї галузі. У 2000 році частка Індії на світовому ринку комп’ютерних технологій

зросла майже до 20%, і біля 30 % висококваліфікованих програмістів у сучасному світі – індійці за походженням, країна посідає друге місце у світі за кількістю фахівців у цій галузі. Республіка Індія експортує програмну продукцію до 180 країн світу. Очікується подальше зростання прибутків від експорту програмного забезпечення, які вже у 2003-2004 фінансовому році досягли 12,5 млрд. \$ [Семенець, 127]. Галузі надається пріоритетна увага на державному рівні. З 2000 року в країні діє Закон про інформаційні технології, який стосується безпеки зберігання та продажу інформації. В 2006 р. в країні нараховувалось 44 державні й 25 приватних технологічних парків з найсучаснішою інфраструктурою, деякі з них майже повністю знаходяться у власності іноземних інвесторів.

Заходи, які здійснювала країна задля розвитку ІТ-індустрії, позитивно вплинули на національну економіку та імідж країни, збільшили її можливості щодо «вживлення» до процесів глобалізації, і справедливо вважається, що однією із сучасних переваг Індії є експорт послуг високого кваліфікаційного рівня. Аутсорсінг починався в Індії саме з програмування на контрактній основі. У 2006 р. з 50 найбільш ефективно працюючих на світовому ринку компаній-виконавців послуг 13 – індійські, причому 5 з них входять до першої десятки, це “Сатьям”, “Когнізонт”, “Інфосіс”, “Патні” і “Тата”. Держава всілякою мірою сприяє подальшому розвитку цього процесу, оскільки ця галузь є надзвичайно прибутковою: у 2005 р. прибутки від аутсорсінгу склали 5% індійського ВВП [Ашмянская, 7].

Стрімке економічне зростання двох азійських велетнів є предметом широких дискусій, а також побоювань. За прогнозами фахівців, до 2020 року країни, що розвиваються, випередять групу розвинутих країн, на їхню долю припадатиме більше половини світового ВВП. При цьому зміниться рейтинг 20 найбільших економік світу, Китай займатиме 1- позицію (зараз – друга), а Індія – 3-ю (зараз четверта) [Жуков, 114]. Поки що в суперництві попереду Китай, сукупні економічні показники якого майже втричі більші за індійські, рівень ВВП на душу населення вдвічі вищий. У 2006 році доля критично бідного населення в Індії становила приблизно 2/5, у той час як у Китаї 1/10 [Мельянецв, 109]. Але Індія постійно набирає обертів, і на мікроекономічному рівні демонструє такий самий динамізм, як Китай. Великою перевагою Індії є масове володіння англійською мовою, що й зумовило багатою мірою її успіхи в розвитку передових галузей, а також зробило її економіку більш відкритою світу. Ще один важливий факт: населення Індії дуже молоде, 700 млн. – люди у віці до 35 років, і ця країна чи не єдина у світі не стикається з проблемою старіння свого населення.

Таким чином, реалії сучасних тенденцій розвитку привертають до Індії та Китаю увагу усього світу, хоча ще зовсім нещодавно, декілька десятиріч тому, після успіхів Японії, Південної Кореї, Тайваню мало хто у світі передрікав новий «азійський ривок». Тепер деякі економісти взагалі вбачають у стрімкому прориві двох найбільших азійських держав одну з найголовніших змін сучасного світу. “Не обов’язково усі з тим погодяться, але найважливішою подією останніх десятиріч став все ж таки не розпад радянської системи, а потужний економічний підйом азійських велетнів – Китаю та Індії”, - вважає російський економіст В.Мельянецв [там само, 113]. Цілком очевидно, що разом із суперництвом ці дві країни так само об’єктивно відчувають потребу в розвитку взаємовигідного співробітництва, у тому числі – економічного. На початку 2000-х рр.. значно збільшилось торговельно-економічне співробітництво між Індією та Китаєм (торговельний обіг – 2,9 млрд. \$ у 2000, 6 млрд. – 2004 р.) У 2001 році Індія підтримала вступ КНР до СОТ (є членом цієї організації з 1995 р.), оскільки між країнами була підписана угода про надання КНР статусу найбільшого сприяння в торгівлі.

2000 року відбулась серія заходів, присвячених 50-річчю встановлення дипломатичних стосунків між країнами, а також – візит до КНР президента Індії К.Р.Нарайанана, який знаменував відновлення двосторонніх відносин на всіх рівнях. Політичний діалог між країнами є більш-менш постійним – як на двосторонній основі, так і на рівні міжнародних зустрічей. Під час візиту до Санкт-Петербурга з приводу святкування 300-річного ювілею міста навесні 2003 р. індійський прем'єр А.Б. Ваджпаї зустрівся з новим китайським президентом Ху Цзінтао, зустріч продемонструвала готовність нового китайського керівництва до продовження діалогу з Індією. Бажання сторін співпрацювати було підтверджено й у ході візиту А.Б.Ваджпаї безпосередньо до Китаю в червні того самого року. У тому самому 2003 році Дж.Фернандес фактично відмовився від своїх попередніх слів, оскільки заявив, що Індія та Китай не становлять загрози одне одному.

Після проведення переговорів індійського прем'єра з керівниками КНР було підписано загалом 10 угод з різних напрямків співпраці – торгівля, науково-технічне, культурне та прикордонне співробітництво. Одним з найважливіших документів стала Спільна декларація про принципи відносин та всебічної кооперації між Індією та Китаєм, лейтмотивом якої є визнання, що спільні інтереси двох країн переважають їх протиріччя. Окремо в декларації наголошувалося, що індійська сторона визнає Тибетський автономний район частиною території КНР і не дозволить тибетцям займатися антикитайською діяльністю на індійській території. Індія та Китай. Був підписаний окремий протокол про прикордонну торгівлю між штатом Сиккімом та Тибетським автономним районом КНР. Також сторони домовились про відкриття культурних центрів, й індійський прем'єр відвідав церемонію відкриття Центру Індійських досліджень у Пекінському університеті, робота якого передбачає залучення індійських фахівців та стажування кращих китайських студентів в Індії й буде фінансуватись двома сторонами.

2000 року було відновлено на постійній основі зв'язки в галузі оборони. У листопаді 2003 року вперше були проведені спільні індійсько-китайські військово-морські навчання. У червні 2004 р. обидві країни широко відсвяткували 50-ту річницю прийняття принципів “панча шила” [Принципы...]. Під час виступу на прийомі в посольстві КНР 25 червня 2004 р. з цього приводу міністр закордонних справ Індії К.Н. Сінгх зазначив, що “...сьогодні Індія й Китай розділяють погляди з багатьох питань як регіонального, так і світового значення”. Насправді позиції КНР та Індії збігаються з таких глобальних проблем, як відносини “Північ – Південь”, пом'якшення наслідків глобалізації, демократизація міжнародних відносин, необхідність встановлення нового економічного та політичного устрою тощо. Запорукою подальшого конструктивного діалогу він назвав дотримання вказаних п'яти принципів мирного співіснування, які випробувані часом і сьогодні дають надію на можливість побудови відносин на засадах взаємоповаги, стабільності й безпеки. Вони є базою для вирішення традиційно спірних питань, у тому числі – прикордонного.

У квітні 2005 р. відбувся візит голови Держради КНР Вень Цзябао до Індії, за результатами якого сторони загалом підписали 11 спільних документів, найважливіші серед них – Угода про встановлення стратегічного та кооперативного партнерства задля миру та процвітання, Угода про політичні параметри й керівні принципи розв'язання індійсько-китайського прикордонного питання та Протокол про заходи зміцнення довіри вздовж лінії фактичного контролю. КНР вперше офіційно визнала штат Сіккім індійською територією, що стало принципово важливим кроком на шляху демонстрації довіри та порозуміння [Ігнат'єв, 31]. Також був започаткований механізм щорічних консультацій між міністерствами

закордонних справ, діалог у галузі безпеки та з питань анти терористичної діяльності. У відповідь офіційний візит у КНР здійснив у травні того самого року М.Сінгх. Оптимістична атмосфера зустрічей знайшла відбиток у його заключній промові стосовно того, що дві країни спроможні назавжди змінити світовий устрій за умов, якщо знайдуть можливість взаємного порозуміння. 2006-й рік був оголошений Роком індійсько-китайської дружби.

Окремим напрямком двостороннього співробітництва є антитерористична боротьба. Події 11 вересня 2001 р. та пов'язані з ними подальші зміни у світовій розстановці політичних сил показали зближення позицій Індії та Китаю. Обидві країни висловились за необхідність спільної боротьби проти тероризму та продемонстрували свою готовність до рішучих дій у цьому напрямку. Спільність підходів двох держав до цього питання пов'язувалась також з тим, що після поразки в Афганістані багато бойовиків "Аль-Кайеди" перебралися до Кашміру (тієї частини, що контролюється Пакистаном), там же час від часу знаходять притулок і окремі угруповання уйгурських терористів. Загалом це сприяло подальшому збалансованому підходу КНР до індійсько-пакистанського протистояння і кашмірської проблеми зокрема, тенденція до чого почала закріплюватися із середини 1990-х.

Відомо, що Пекін відмовився підтримати Пакистан під час Каргільської кризи в червні 1999 року (взагалі, жодного разу під час індо-пакистанських конфліктів Пекін не вдавався до прямого військового втручання), а надалі ситуація навколо Кашміру отримала нове трактування серед китайських фахівців – як релігійний та етнічний конфлікт, пов'язаний з діями окремих екстремістських угруповань. Наразі такий підхід залишається чинним, оскільки Пекін проводить паралелі між діями ісламських бойовиків у Кашмірі та на власній території, у Сіньцзяні, а також побоюється застосування принципу самовизначення та досягнення статусу автономії в Кашмірі, знову ж таки, маючи відповідні аналогії (Сіньцзян, Тибет, Тайвань). У ході переговорів у Делі в січні 2002 р. прем'єр Держради КНР Чжу Жунци підтвердив, що Китай підтримує усі зусилля світового співтовариства щодо боротьби з тероризмом, і саме в такому руслі було обговорено кашмірське питання. Китайська сторона, враховуючи принципову позицію Делі щодо недопущення третьої сторони у вирішення проблеми Кашміру, категорично заперечила китайське посередництво в індійсько-пакистанському конфлікті [Шаумян, 57].

Подальший розвиток співробітництва Індії та Китаю є актуальною тенденцією, яка відповідає інтересам двох азійських велетнів. Наразі дві країни є багато в чому суперниками, проте мають багато спільного, залишаються двома великими центрами сили в регіоні та світі та державами, економіки яких розвиваються найбільш швидкими темпами. Реальному їх зближенню сприяє схоже ставлення до ключових питань подальшого глобального розвитку. Так, у КНР і в Індії вважають основними пріоритетами зовнішньополітичної стратегії наступні завдання: активне сприяння багатополюсності світу, що має захищати гармонічне співіснування різних країн та зберігати стабільність міжнародної спільноти; створення справедливого і раціонального нового міжнародного економічного та політичного порядку, в основі якого – повага країн одна до одної в політиці та взаємне стимулювання та спільний розвиток в економіці; заперечення різного роду гегемонізму і політики сили, затвердження нового погляду на проблеми безпеки, в основі якого рівність і взаємна довіра, вирішення проблем шляхом діалогу; захист різноманітної культури світу, сприяння демократизму в міжнародних справах; активна участь у багатосторонній дипломатії; боротьба проти усіх форм тероризму; дотримання принципу незалежності й самостійності, взаємної поваги та невтручання в міждержавних відносинах.

Відомо, що Індія ніколи не була прихильником ідеї біполярного світу і стала одним з фундаторів Руху неприсдання, як певної альтернативи біполярності. Так само й однополярний світ не може бути прийнятним з точки зору традиційної індійської політичної теорії. Тим більше, що процеси глобалізації не передбачають встановлення гегемонії однієї держави. Навпаки, як зазначає професор С.Шергін, "...глобалізація за своєю сутністю сприятлива для утворення багатополосності, а та, у свою чергу, сприяє її інтенсифікації та масштабному розгортанню" [Шергін, 57].

Однополярний світ на чолі зі США – зовсім не ідеал для великих країн Сходу, таких як Індія та Китай, що мають власну багатовікову традицію.. Великі азійські велетні виступають проти уніфікації світового соціуму, яка відбувається під егідою США, наполягають на тому, що архітектура багатополосного світу має визначатися національними інтересами країн, а не обмеженням їх авторитету. Тим більше, що в сучасних умовах існує декілька реальних центрів сили: "Європейський Союз, Китай, Японія, Росія, Індія – це далеко не повний набір реальних і потенційних центрів сили, які здатні самостійно чи в різних політичних комбінаціях претендувати на роль світових гегемонів", - вважає С. Шергін [Шергін, 58].

Більше того, вчені-політологи, в Україні зокрема, все частіше звертають увагу на те, що глобалізація за своєю сутністю має зовсім не західний, а швидше східний характер: по-перше, переміщення центра господарського світу в Азію має незворотній характер, саме тут зосереджені $\frac{3}{4}$ золотовалютних запасів світу, та величезні трудові резерви, країни Сходу розвиваються дуже динамічно; по-друге, цивілізаційні цінності Сходу набагато глибші, ніж морально-етичні та культурні цінності Заходу, Схід у своєму розвитку протягом переважної частини історії людства випереджав розвиток Заходу, і зараз Схід є носієм прогресу іншої природи. Відповідно, глобалізація "по-американськи" є тиском на сучасний світ, що абсолютно не відповідає традиціям азійських суспільств, а також – їх сучасним темпам економічного розвитку та політичним амбіціям.

Отже, дві країни в минулому мали багато суперечностей, але зараз актуальним є їх прагнення порозумітися і вирішити спірні проблеми з метою подальшого спільного сприяння розквіту "єри Азії". Загалом двосторонні відносини набули рівня стратегічного партнерства, хоча змагання між державами продовжується, як у політичній, так і в економічній сфері [Титаренко, 54]. Бажання обох сторін йти назустріч одна одній підтвердив офіційний візит прем'єр-міністра Індії М.Сінга у січні 2008 р. до Китаю: під час переговорів на найвищому рівні неодноразово підкреслювалось, що дві найбільш швидко зростаючі економіки світу мають співпрацювати абсолютно в усіх сферах. Для цього є й міцний фундамент (відомі п'ять принципів мирного співіснування), і спільне бачення майбутнього, і активна позиція обох країн на світовому рівні. Тож, на думку індійського прем'єра, лишилося вирішити спірні прикордонні проблеми і тоді рухатися вперед без жодних застережень.

Надумку провідних індійських політологів, "...Індія поки що є слабшим гравцем на світовій арені, ніж Китай, проте вона має великий потенціал... Зі стратегічної точки зору, Індія має прагнути до альянсу з Китаєм у глобальних економічних питаннях" [Globalisation, 82]. Щодо розвитку двосторонніх відносин, можна спостерігати втілення в життя прогнозу, що його запропонував відомий російський вчений професор Торкунов на початку тисячоліття: "Найбільш вірогідним на найближче десятиріччя виявляється збереження статус-кво в індійсько-китайських відносинах, поступовий розвиток зв'язків та їх нормалізація, що в'яло плигне" [Торкунов, 396]. Навіть за найбільш сприятливих умов регіонального та глобального розвитку та максимального зближення позицій Делі та Пекіна, вони розглядатимуть одне одного одночасно як суперника та партнера.

Література

- Ашмянская И. Индия и глобальный аутсорсинг // Азия и Африка сегодня. – 2007. №1. – С. 6-10.
- Жуков С. В., Эльянов А. Я. Развивающиеся страны: ассиметрии глобализации // Восток. – 2007. – №1. – С. 101-120.
- Игнатъев П.М. “Слон” і “дракон” в азіатській грі // Політика і час. – 2006. – №6. – С. 27-36.
- Кузнецов В. Трудный путь к взаимопониманию // Азия и Африка сегодня. – 2004. – №5.
- Мельянцеv В. А. Два азиатских гиганта: основные контуры экономического развития // Восток. – 2007. – №4-5. – С.113-128.
- Принципы Панча шила в современном мире. – Москва, 2004.
- Семенец О. Є. Сучасна Індія. Наука, технології, стратегічні сектори. – К., 2006.
- Титаренко М. Л. Россия, Китай, Индия в глобальном мире // Международная жизнь. – 2002. – №6. – С.54-56.
- Торкунов А.В. Современные международные отношения. – Москва, 2001.
- Юрлов Ф. Индия: опыт реформ и модернизации // Азия и Африка сегодня. – 2006. – №5. – С. 2-7.
- Шаумян Т. Л. Индийско-китайские отношения как фактор международной стабильности // Индия в глобальной политике. – Москва, 2003. – С. 49-65.
- Шергін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів // Політика і час. – 2006. – №7-8. – С. 49-62.
- Abdul Kalam A.P.J., Rajan Y. Mission India. – New Delhi, 2005.*
- Gill S.S. The Dynasty. – New Delhi, 1996.*
- Globalisation and India. A Multi-Dimentional Perspective. – Calcutta, 2000.*